

เรือนเครื่องสับ

กัญญา สุวรรณศิริ

ภาควิชาสถาปัตย์ สำนักศิลปกรรม

ราชบัณฑิตยสถาน

คำสำคัญ : เรือนเครื่องสับ, เรือนถาวร, เรือนเครื่องประดับ,
เรือนฝากระดาน

เรือนเครื่องสับ หรือที่เรียกว่า เรือนถาวร หรือเรือนเครื่องประดับ นั้น โดยนิยามของราชบัณฑิตยสถาน “เป็น เรือนที่มีลักษณะค่อมเข้าด้วยกันด้วย วิธีเข้าปากไม้, คู่กับเรือนเครื่องผูก, เรือนฝากระดาน ก็เรียก”^{*}. เรือน ประเภทนี้แต่เดิมเป็นเรือนของข้า- ราชบริพาร ตลอดจนผู้มีบรรดาศักดิ์ ทั้งหลาย ตั้งแต่ข้าราชการระดับสูง เจ้านาย ไปจนถึงกษัตริย์เท่านั้น. ราษฎรเพิ่งจะสร้างเรือนไม้จริงสำหรับ อยู่อาศัยได้ ก็เมื่อปลายสมัยกรุงศรี- ออยุธยาเ็นเอง, ต่อเมื่อเจ้าของมีฐานะดี ขึ้น หรือมีหน้าที่การงานมั่นคงและ ครอบครัวย้ายเพิ่มขึ้น.

เรือนเครื่องสับประกอบด้วยส่วน หลักๆ ๓ ส่วน ได้แก่ เดี่ยวล่าง เดี่ยว

บน และส่วนหลังคา. องค์ประกอบมี รายละเอียดดังต่อไปนี้:-

๑. **ฐานราก** ฐานรากของเรือน เครื่องสับมีการสร้างได้ ๒ วิธี คือ

- ใช้เป็นจัว คือ มีไม้ ๓ หรือ

๔ ท่อนวางเรียงซ้อนกันและตั้งเสาบน นั้น.

- ใช้ระ คือ ตัดแผ่นไม้เป็น สี่เหลี่ยมบ้าง กลมบ้าง รองลงไป ใน กันหลุม.

ฐานรากจะรับน้ำหนักของเสา เสาจะอยู่บนระ ส่วนที่เป็นฐานราก เป็นจัวจะต้องมีไม้กั้นพิ้วางลงไป. จะสังเกตเห็นว่าการสร้างเรือนนั้น ส่วนของนอกชานกับตัวเรือนจะแยก กันเนื่องจากต้องรับน้ำหนักผนังและ ส่วนหลังคา รวมทั้งกระเบื้อง จึงต้อง

รับน้ำหนักมากกว่าส่วนชาน.

๒. **เสา** เสาแต่เดิมใช้ไม้เนื้อ แข็ง เช่น เต็ง รั้ง เนื่องจากมีแก่นอยู่ ตรงกลางทำให้เป็นประโยชน์ในการทำ “หัวเทียน” ด้วยการกลึงปลายเสาไม้ ให้เหลือเป็นแก่นกลมๆ สำหรับสวม กับข้อซึ่งเป็นไม้หน้าตัดสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๖-๘ นิ้ว หนา ๒ นิ้ว. ช่วง ตอนกลางเสาจะถูกเจาะทะลุ และยึด ระหว่างเสาอยู่ด้วยส่วนที่เรียกว่า “รอด” ซึ่งเป็นไม้ขนาด ๒x๘ นิ้ว โดย รอดจะวางตามขวางของตัวเรือน และ เป็นตัวรองรับพื้น.

๓. **พื้น** พื้นแต่เดิมใช้ไม้หน้า กว้าง (๑๒-๑๖ นิ้ว) หนาประมาณ ๑ นิ้ว ความยาวพาตระหว่างรอดถึงรอด. เนื่องจากพื้นไม้มีน้ำหนักของตัวเอง บางที่อาจเกิดการแอ่นหรือตกร่องข้าง จึงทำตัว “รา” ไว้กลางพื้นระหว่าง เสาถึงเสา แนวเดียวกับรอด. แต่รา จะยึดติดกับ “พริ้ง” และพริ้งจะวาง อยู่บนรอด ซึ่งพริ้งทำหน้าที่หลัก คือ รั ด รอบเสาไม้ไม่ให้เสาเคลื่อนตัวและรับ น้ำหนักของฝ้าผนังทั้งหมดด้วย. แต่ ถ้าเป็นอาคารขนาดใหญ่ก็จะใช้ “ดง”

* พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กทม.: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด; ๒๕๓๘, หน้า ๗๑๐.

ช่วย ประกติจะวางห่างกันเป็นระยะ ๕๐ เซนติเมตร และมีตัว “พุท” กับ “คาน” รองรับอีกทีหนึ่ง เพื่อให้หลังตรงเท่ากับ หลังรอด จะได้ปูพื้นได้สนิท. เนื่องจากว่าส่วนปลายสุดของไม้มีรอดรับหัวไม้ทั้งหัว-ท้ายของอาคาร จึงมีไม้พื้นอยู่ ๓ จุดที่ไม่มีตัวรับ คือ ริมฝาผนังทั้ง ๒ ด้าน และตัวกลางที่ไปชนกับ “เสาตั้ง”. บริเวณข้างล่างจะทำเป็นฝักมะขาม ซึ่งก็คือพุทที่โค้งรอบเสา เพื่อจะรับน้ำหนักหัวกระดานและมีที่นั่งของหัวไม้กระดานภายใน.

๔. ฝาผนัง

๔.๑ รูปแบบของฝาผนัง มีอยู่หลายรูปแบบ เช่น

- ฝากระดานเรียบ ฝาตีตามนอนเรียงกันขึ้นไป.
- ฝาสายบัว ฝาตีตามตั้ง แล้วตีทับด้วยไม้ทับแนวอีกทีหนึ่ง.
- ฝาปะกน ประกอบด้วยลูกตั้งกับลูกเซง และฝา, ความกว้างไม่เกิน ๙ นิ้ว หน้าประมาณนิ้วครึ่ง ส่วนตัวลูกปักจะบางลงไป อาจใช้ไม้ ๖ หุน.
- ฝาปะกนลูกปักบัว หลังเจียด สำหรับอาคารที่เจ้าของมีฐานะร่ำรวยขึ้นมา หรือมีฐานะดีขึ้น. ฝาปะกนทำลูกปักใหญ่ขึ้น แล้วใช้เป็นบัวหลังเจียด ภายหลังเรียก “ลูกปักกระดานคูน”.
- ฝาสำหรับวด ตัวฝาตีเป็นตาราง ภายในกรุด้วยใบตาล ใบลาน.
- ฝาไหล มีช่องเปิดปิดสามารถเลื่อนได้ คล้ายกับหน้าต่างเป็นซี่ๆ, เวลาเลื่อนบานหน้าต่างให้

แผ่นไม้กระดานตรงกันก็จะเปิดเป็นช่อง.

๔.๒ ประเภทของฝาผนัง

สามารถแบ่งประเภทของผนังตามการใช้สอยและตำแหน่งที่ใช้ได้อีก ๙ ประเภท ได้แก่

- ฝาหุ้มกลอง อยู่ด้านสกัดหัว-ท้ายอาคาร.
- ฝาประจำห้อง อยู่ในภายในด้านยาว มีช่องประตูสำหรับเดินเข้าห้อง.
- ฝาขนาน อยู่ทางด้านข้างที่มีช่องหน้าต่างของตัวเรือน.
- ฝาประจัน เป็นฝา ระหว่างห้อง. ถ้าเป็นเรือนใหญ่มีการกันห้อง บริเวณที่กันจะมีเสาตั้งลงมาเพื่อรับฝาประจัน.
- ฝาเสี้ยว อยู่ด้านสกัด แต่จะอยู่ช่วงที่เป็นระเบียบต่อจากฝาหุ้มกลองออกมา.
- ฝานอกชาน อยู่บริเวณนอกชาน, มีช่องให้ลมผ่านได้และมองเห็นทัศนวิสัยโดยรอบได้.
- ฝาเขียน เป็นฝาเล็กๆ อยู่ต่อจากฝาประจำห้อง สำหรับห้องโถงจะมีฝาเขียนออกมาด้านหนึ่ง. แต่เดิมคนนิยมกินหมาก ช่างก็จะประมาณพื้นที่ไว้ ๕๐ เซนติเมตร สำหรับวางเขียนหมากไม่ให้หล่นได้.
- ฝาแม่ข่ายฝาที่มีกรอบเซ็ดหน้าโดยรอบแต่ไม่มีประตู.
- ฝาขัดแตะ ใช้เป็นส่วนคร่าวๆที่ไม่มีช่องหน้าต่าง แต่จะใช้ฝาขัดแตะนี้โดยรอบเพื่อช่วยในการระบายอากาศ.

๔.๓ องค์ประกอบของฝา

ผนัง มี ๔ ส่วน ซึ่งจะประกอบสำเร็จรูปจากข้างล่าง แล้วจึงนำขึ้นไปติดตั้งคือ

- ร่องดินข้าง เป็นเชิงฝาคล้าย ๆ กับกรอบฝาที่อยู่ตอนล่าง.
 - กรอบรัดเกล้า เป็นส่วนของฝาดคล้าย ๆ กับกรอบฝาที่อยู่ตอนบน.
 - เนื้อฝาส่วนที่เป็นพื้นี่ ฝา ซึ่งอาจเป็นฝาปะกน ฝาสายบัว ฯลฯ.
 - กรอบเซ็ดหน้า กรอบหน้าต่างประกอบด้วย ธรณีล่าง ธรณีบน บานหน้าต่าง และหย่องหน้าต่าง.
- เมื่อนำส่วนทั้ง ๔ ส่วนนี้มาประกอบรวมกันจะเรียกว่าเป็น “ฝาหนึ่งกระเบาะ”.

๕. หลังคา

๕.๑ องค์ประกอบของหลังคา หลังคาของเรือนเครื่องสับมี ๓ ส่วนคือ

- หลังคาเรือน หรือ หลังคาเอก หรือหลังคาจั่วซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากสันนอกโค้งลงมา จนมาสิ้นสุดที่เชิงกลอน ที่ได้รับเชิงกลอน.
- หลังคาปีกนก เนื่องจากเชิงกลอนของหลังคาเอกต่ำลงมา ๓๕-๔๐ เซนติเมตร จากแปหัวเสา จึงต้องมีหลังคาสกัดหัวท้ายเรียกว่า หลังคาปีกนก.
- หลังคากันสาด คือ หลังคาส่วนที่ซ้อนอยู่ใต้หลังคาเอก มีลักษณะเป็นปีกชายคายื่นยาวรอบตัวเรือน.

๕.๒ วัสดุของหลังคา กระเบื้องมุงหลังคาใช้กระเบื้อง ๔ ชนิด

ได้แก่

- กระเบื้องหางเหยี่ยว
- กระเบื้องหางমন
- กระเบื้องหางตัด
- กระเบื้องว่าวหรือขนม

เปียกปูน

กระเบื้องทั้ง ๔ ชนิดจะมีตัวจบเป็นกระเบื้องหางตัด โดยจะวางอยู่บนสะพานหนูเพื่อให้ดูเรียบร้อย การมุงกระเบื้องนั้นจะมีการมุงอยู่ ๒ วิธี ได้แก่

- ใช้กระเบื้องตัวผู้กับตัวเมีย
- ใช้กระเบื้องตัวเมียอย่างเดียว

๕.๓ การตกแต่งหน้าจั่ว

หน้าจั่วเป็นแผงไม้รูปสามเหลี่ยมใต้บันลม เพื่อปิดช่องว่างสามเหลี่ยมของหลังคาด้านสกัดหรือด้านชื่อของเรือน จั่วของเรือนไทยภาคกลางส่วนใหญ่จะทำอยู่ ๕ แบบ ได้แก่

- ไม้ตีเรียบ
- ตีซ้อนเกล็ด (ตามนอน)
- ลูกฟักหน้าพรหม เรียกว่า “จั่วหน้าพรหม” หรือ “จั่วพรหมพักรัตร์” ทำเป็นลูกฟักมีลูกตั้งลูกเชิง เหมือนฝาปะกนแต่ขนาดโตกว่า.
- จั้วรัศมีอาทิตย์ ตรงรัศมีอาทิตย์จะเป็นช่อง มักใช้กับเรือนครัวเพื่อการระบายอากาศ.
- จั้วใบปรีอ เข้าใจว่ามาจากเรือนเครื่องผูก ซึ่งจะมีใบตาลใบจากกรูอยู่ข้างในเมื่อนำมาใช้กับเรือนเครื่องสับจึงทำเป็นแกนติดทับ

ตัวตั้งในแนวของใบตั้ง มีกรอบแวงโดยรอบ และจะทำไม้ได้เจาะทะลุเป็นเกล็ดที่ทำขึ้นมาเป็นไม้เล็กๆ ตีซ้อนกันขึ้นไปคล้ายฝาซ้อนเกล็ด.

เมื่อมุงกระเบื้องเสร็จก็มีหลบลปูนเชิงกระเบื้องโดยรวม ที่หน้าจั่วจะมีรูระแนงเรียงกันลงมา เพื่อเป็นการกันนกหนูเข้าไปในระแนงจึงปิดทับด้วย “ไม้บันลม” โดยวางอยู่บนแปลาน.

๖. **ตัวอาคาร** ตัวอาคารแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

- ส่วนเตี้ยล่าง คือ ส่วนจากพื้นดินถึงหลังรอด.
- ส่วนเตี้ยบน คือ ส่วนจากหลังรอดไปถึงท้องเต้าราย.
- ส่วนหลังคา คือ ส่วนจากหลังเต้ารายถึงสันหลังคา.

การทำสัดส่วนของอาคารเรือนไทยนั้นถือกันว่า ถ้าเป็นเครื่องสับของภาคกลางโดยทำเนียบช่างราชสำนักนั้น การทำสัดส่วนจะมีความสำคัญมากคือ ส่วนเตี้ยล่างกับเตี้ยบนจะต้องได้สัดส่วนที่พอดีกัน. ถ้าส่วนบนเตี้ยแต่เสาสูงมาก เรียกว่า “อาคารหอบพื้น” และถ้าช่วงล่างเสาเตี้ยข้างบนสูง เรียกว่า “อาคารข่มพื้น” ซึ่งถือว่าไม่เป็นมงคลไม่เหมาะสำหรับอยู่อาศัย. ดังนั้น ไม่ว่าจะป็นอาคารเล็กหรือใหญ่จะต้องสร้างให้ได้สัดส่วนที่สัมพันธ์กัน.

๗. **บริเวณนอกชาน** ส่วนนอกชานจะมีเสาขึ้นมารับ เรียกว่า เสาต่อม่อ หมายถึงเสาที่ขึ้นมาจากพื้นดินมารับแคว่รอดเป็นช่วงๆ โดยรอบนอกชานจะตั้งเสาคร่อมรอดทะลุ

พื้นขึ้นมา เพื่อเอาฝานอกชานมาติด.

การวางพื้นนอกชานจะวางตามแนวยาวของตัวเรือนเช่นเดียวกับพื้นห้องนอนและพื้นระเบียง และเป็น การวางขวางกับทางเดิน. เนื่องจากไม้พื้นอยู่ไปนานๆ ตากแดด ตากฝน เนื้อเยื่อของไม้จะสึกหรือลงไปเหลือแต่เสี้ยน, ถ้าเราเดินขวางเสี้ยนก็จะไม่ทำอันตราย.

ส่วนรอบๆ นอกจะมีรั้วนอกชานหรือฝานอกชาน. ส่วนใหญ่จะตีเป็นไม้สายบัว มีร่องดินข้างและกรอบรัดเกล้าเหมือนกับฝาเรือนใหญ่. แต่ส่วนของฝาจะเจาะเป็นช่องเพื่อให้ระบายอากาศได้, เวลาอยู่บนนอกชานจะสามารถมองออกไปภายนอกได้.

๘. **บันได** ส่วนมากจะทำชานพักบันได โดยนำอิฐมาเรียงกัน เอาทรายอัดให้แน่นแล้วโอบปูน. เนื่องจากคนสมัยก่อนไม่นิยมสวมรองเท้า จึงทำเป็นที่สำหรับล้างเท้าอยู่ทางด้านขวา. จากนั้นเป็นแม่บันไดอยู่ ๒ ข้าง. ลูกบันไดบรรจุไว้ในแม่บันได โดยจะมีตัวลูกบันได ๒ ตัว หัวท้ายเป็นตัวยึดตรึงบันได ด้วยการเจาะเดือยทะลุแผ่นแม่บันไดแล้วใส่ลูกสลักกันหลุด. ส่วนตัวลูกนอนบันไดที่เหลือก็เป็นตัวฝากไม่เจาะทะลุ. ชั้นบันไดจะมีประมาณ ๕-๗ ชั้น โดยใช้ลูกตั้งประมาณ ๑๘ เซนติเมตร.

บันไดที่ใช้ขึ้นนอกชานเรือนมักจะมียุ้มประตูสำหรับเป็นทางเข้า-ออก ซึ่งจะมีกรอบเซ็ดหน้า, มีบานประตูที่ตอกเลาเรียบร้อย. ยุ้มประตูทำเป็นหลังคามุงกระเบื้องขนาดใหญ่ไม่ใหญ่นัก พอให้หลบฝนได้และแสดง

ว่าเป็นทางเข้าบ้าน.

๙. **วิธีการประกอบตัวเรือน**
ช่างจะยึดตัวไม้เข้าด้วยกันโดยการ
เข้าสลัก เข้าเดือย ซึ่งมีหลายแบบ เช่น
เดือยหางเหยี่ยวสำหรับแรงดึง เดือย
เข็นสำหรับแรงอัด, โดยจะไม่มีการใช้
ตะปู เพราะถือว่าเหล็กเป็นสนิมและ
จะขาดก่อนไม้. สลักหรือลิ้มจะใช้ไม้
เนื้อแข็ง เช่น เต็ง รัง หรือโคนไม้ไผ่ที่
มีความแข็งแรงทนมาก.

เรือนไทยแต่เดิมจะทำสำเร็จรูป

เวลายกเสาขึ้นเป็นคู่ๆ ก็จะมีรถรื้อย
ติดเสาขึ้นไป, เอาเชือกสวม เอาใบดั่งลง
ไป เสาตั้งก็คร่อมรอด, วางพริ้งแล้ว
จึงเอาฝายยกขึ้นวางบนพริ้งตามช่วง
เสาต่างๆ. จากนั้นจึงรื้อยเต้าเข้ากับเสา
แล้วติดเชิงกลอนและโครงสร้าง.
หลังคามีแปห้วเสา จันทัน ออกไก่ แป
ลาน กรอบ ระแนง และกระเบื้องตาม
ลำดับ. การทำงานลักษณะนี้จะต้อง
ใช้ช่างที่มีความชำนาญ และใช้ไม้
ที่มีคุณภาพดีเพื่ออายุการใช้งานนาน.

บางแห่ง เช่น ภาคเหนือ ภาคอีสาน
อาจใช้กระเบื้องไม้ที่ทำจากไม้สัก ไม้
ตะเคียนทองมามุงหลังคา ซึ่งทาง
เหนือเรียกว่า “เกล็ดแป้น”. แต่ทาง
ภาคกลางมีดินเหนียวมาก จึงนิยมนำ
เอาพิมพ์เป็นแผ่นกระเบื้องแล้วเผา
ตามกรรมวิธี จนได้เป็นกระเบื้องมุง
หลังคา จนวิวัฒนาการมาใช้กระเบื้อง
เคลือบในการมุงหลังคา ซึ่งไม่ทำให้
เกิดราบนหลังคา.

“วงกรอบ” ได้เพี้ยนไปเป็น “วงกบ” จากช่างที่พูดไทยไม่ชัด